

СТАНОВИЩЕ

Относно участието в конкурса за „доцент“ в Катедра Културология на Югозападен университет „Неофит Рилски“ по направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Мултикултурализъм, либерална, комунитаристика и социално-критическа теория), обявен в ДВ, бр. 52 от 2.07.2019.

Единствен участник: гл. ас. д-р **Лъчезар Божидаров Антонов**, Катедра “Културология” на Югозападен университет “Неофит Рилски”

От: проф. д-р **Боян Ивайлов Знеполски**, Катедра “Социология”, ФФ на Софийски университет „Св. Климент Охридски“

В своето становище аз ще се спра преди всичко върху две основни публикации, представени за конкурса, а именно монографиите на Лъчезар Антонов “Мултикултурализмът и границите на толерантността” и “Критика на монологичния разум”.

1. Монографията “Мултикултурализмът и границите на толерантността” представлява внимателна и проникателна реконструкция на проблематиката на мултикултурализма, основаваща се на анализа на ключови позиции по темата. Структурата на монографията е много добре обмислена: авторът започва с поставянето на общите проблеми, преди да премине към разгръщането на различните измерения на мултикултурализма. Основна теза на автора е, че мултикултурализмът не представлява единно явление или единна теория, а комплексна реалност, включваща различни компоненти (културното многообразие като непосредствена историческа реалност, проблематиката на колективните права, мултикултурализмът като политическа и морална теория, мултикултурализмът като набор от политики и т.н.) Именно акцентирнето върху комплексността и многопластовостта на мултикултурализма (с. 14) позволява на автора да се противопостави на тезите – изказани от политици и академични изследователи – за неговия провал, което предпоставя единство и хомогенност

на феномена. Твърдението на Антонов е, че “тезата за „оттеглянето от мултикултурализма“ може да бъде отнесена евентуално единствено до четвъртото – политическо измерение и то само в рамките на един диференциран подход, който разглежда ситуацията във всяка страна поотделно...” (с. 27.)

Позицията на Антонов в неговата монография е дефинирана като защита на мултикултурализма срещу неговите преди всички либерални противници и срещу тезата за “добронамерения неутралитет” на либералната държава спрямо културните идентичности, както и срещу склонността на либералните автори да разглеждат културната проблематика като частна проблематика, която в този смисъл не трябва да бъде предмет на специални политики и специални права. Но принципната опозиция между мултикултурализъм и либерализъм е само първият слой от една полемика, която се пренася в самата сърцевина на проблематиката, засягаща третирането на културното многообразие. Антонов разглежда детайлно и компетентно позициите на двама либерално настроени автори – Кимлика и Кукатас – относно груповите права и относно това коя ценност да бъде водеща при политическото третиране на културите – автономията или толерантността. Също толкова прецизно и компетентно е разгледана позицията на Хабермас и полемиката му с Тейлър относно статута на груповите права – дали те трябва да бъдат разглеждани в либерална или комунитаристка перспектива?

Лъчезар Антонов заема ясна и обоснована лична позиция по отношение на основните теми в монографичния труд:

- 1) По отношение на обвиненията, че мултикултурализмът се е провалил във всяко отношение Антонов категорично отстоява тезата, че подобно твърдение е напълно необосновано и би могло да има известни основания единствено относно политиките на мултикултурализма;
- 2) Авторът се солидаризира в много отношения с позициите на Уил Кимлика – понятието “социетална култура”, въвеждането на групови права, – но отхвърля диференцираното третиране от страна на Кимлика на националните и автохтонни малцинства, от една страна, на имигрантите, от друга: “проблематичната според мен теза на Кимлика [е], че на имигрантите не се полагат същите права като на

националните малцинства, че техният достъп до собствената им социетална култура не трябва да бъде осигуряван от либералната държава..." (с. 50).

3) По отношение на полемиката между Кимлика и Кукатас относно водещата либерална ценност при третирането на културните групи Антонов се солидаризира с Кимлика, отстоявайки предимството на автономията пред толерантността ("толерантността не е алтернатива на автономията, а нейно допълнение" (с. 66) и отхвърляйки постулата за ненамеса на либералната държава в отношенията между културите;

4) Трета глава на монографията е посветена на Юрген Хабермас, чиято позиция се полага като "трети път" между либерализма и "силния мултикултурализъм". Реконструирайки позицията на Хабермас, Антонов анализира и полемиката му със "силния мултикултурализъм" на Тейлър, като ясно заема страната на Хабермас. В тази връзка той поддържа тезата, че ако груповите права са оправдани, то е доколкото "те се упражняват като индивидуални свободи", тоест доколкото не противоречат на индивидуалната автономия.

Важна част в монографията, приобщаваща българския интелектуален контекст към дебатите на световните авторитети, е разглеждането на двама значими български автори по темата за толерантността и признаването – Димитър Вацов и Пламен Макариев, – чиито позиции са реконструирани прецизно. По отношение на тези позиции собствената позиция на Лъчезар Антонов също намира израз, но по един твърде деликатен начин.

2. Монографията "Критика на монологичния разум" потвърждава впечатленията от предходната монография, а именно: безспорната компетентност, интелектуалната яснота и стилистичната лекота, с която авторът реконструира сложни академични дебати, в които участват различни философски школи и множество значими автори. И втората монография, подобно на първата, е построена много добре, следвайки не толкова хронологически, колкото логически ред. Либерализмът, комунитаризмът, Хабермасовата комуникативна теория и критическата теория на Шийла Бенхабиб са разгледани синтетично и във връзка помежду си, като страни от един голям философски дебат.

Залогът в дебата между либерали и комунитаристи е универсалността или партикуларността на морала. Либералната традиция е реконструирана исторически през позициите на Лок, Кант и Ролс, отстояващи универсалността на морала, било то през призмата на универсалността на правата на човека, заложили в човешката природа, универсалността на практическия разум, противостоящ на природата, или посредством полагането на една изначална ситуация, дефинирана чрез фикцията на “булото на незнанието”. В основата на либералния морален универсализъм е допускането на възможността да се формулират общовалидни морални правила независимо от и въпреки всякакъв конкретен исторически и социален контекст. Комунитаристката позиция, разгледана подробно през перспективите на Сандъл, Уолзър, Тейлър и Макинтайър, се обединява около твърдението за историческата и социална обусловеност на морала, контекстуалността и плурализма на стандартите за справедливост, ролята на социално формираната идентичност като основа и условие за възможност на моралните съждения. Очевидно е, че двете позиции са взаимозикличващи се и спорът между тях не може да бъде решен без въвеждането на друга, различна перспектива.

Разглеждането на Хабермасовата комуникативна теория в контекста на дебата либерализъм-комунитаризъм се оказва много добро решение на Лъчезар Антонов, тъй като то води до отваряне на интелектуалния хоризонт и преодоляване на една опозиция, която изглежда все по-догматична. Както ясно показва авторът, Хабермасовите *универсална прагматика* и *дискурсна етика* позволяват да мислим преодоляването на противопоставянето между либерали и комунитаристи благодарение на преформулирането на разума от монологичен в комуникативен. По този начин се преодолява непродуктивното противопоставяне между либералния “монологичен разум”, предполагащ възможността за абстрахиране от културните и исторически контексти, сякаш те са само декор на съществуването, и комунитаристката “принадлежност”, предполагаща самозатваряне в културно-историческите контексти. Комуникативният разум на Хабермас, както разкриват анализите на Антонов, позволява да преодолеем нормативната принуда на културно-историческите контексти, без за това да е необходимо да се изтръгваме от тях. Комуникативният разум е една отворена интерсубективна процедура, която само преработва, а не

заличава: чрез нея се разкрива възможността индивидите съвместно да трансформират в нормативно отношение културите, към които принадлежат, без да ги напускат.

Бележки и въпроси

Заклученията и на двете монографии, не са на равнището на самите монографии. Те са систематични, но въпреки това са по-скоро формални, пропускат редица важни моменти и не открояват достатъчно ясно позицията на автора, която е намерила израз в хода на изложението.

По отношение на анализа на Хабермас имам само едно възражение към позицията на Лъчезар Антонов, който твърди, вероятно следвайки Калхун, че: “В неговата [на Хабермас] теория действително отсъства осмисляне на идентичността на отделния индивид като проект, като нещо, което е винаги в процес на изграждане и никога не е завършено. Тази идентичност е стабилна и минимално изменчива.” (с. 105). Макар индивидуалната идентичност действително да не е централна тема за Хабермас, в някои свои текстове, например “Индивидуация чрез социализация. Теорията за субективността на Джордж Хърбърт Мийд”, той ѝ отделя значително внимание.

Академични приноси на Лъчезар Антонов

Лъчезар Антонов е приложил за конкурса впечатляващ брой публикации. Освен двете монографии – “Мултикултурализмът и границите на толерантността” и “Критика на монологичния разум”, – Антонов е автор на две глави в колективния труд (съвместно с Влъчко Кунчев и Иван Стефанов) “Въпроси на културологията”, както и на още 21 статии. Този научен обем впечатлява също и с обхвата на авторовите интереси, които обхващат изследователските области на мултикултурализма, либерализма, комунитаризма, моралната философия, теориите на рационалността, критическата теория, критическата роля на изкуството. Лъчезар Антонов има принос в развитието на тези изследователски полета на рамките на българската академична публичност. Публикациите на автора, по-специално разгледаните по-горе монографии, свидетелстват за висока академична компетентност, безспорни реконструктивни и аналитични способности, собствена критическа позиция към изследвания материал, голяма

яснота и точност на изложението. Всички тези качества са доказателство за безспорните преподавателски и изследователски качества на Лъчезар Антонов.

Приносите, които самият автор посочва в своята академична справка, са напълно релевантни.

Заклучение

Високите научни качества и приноси на двете монографии, както и много добрите лични впечатления, които имам от кандидата, ми дават основание без всякакво колебание да препоръчам на уважаемите членове на научното жури да гласуват единодушно с ДА за избирането на гл. ас. д-р Лъчезар Божидаков Антонов на академичната длъжност “доцент” в Катедра “Културология” на Югозападния университет “Неофит Рилски” – професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Мултикултурализъм, либерална, комунитаристика и социално-критическа теория).

София, 30.10. 2019 г.

Проф. д-р Боян Знеполски

Rapport

Pour le concours pour la poste de maître de conférences (HDR)

Direction scientifique 3.1. Sociologie, anthropologie et sciences de la culture

Département de Sciences de la culture, Université de Sud-Ouest

« Néophite Rilski »

Candidat unique : Dr. Lutchezar Bojidarov Antonov, Département de Sciences de la culture, Université de Sud-Ouest « Néophite Rilski »

Rapporteur : Prof. Dr. Boyan Znepolski, Département de sociologie, Université de Sofia « St. Clément d'Ohrid »

Publications :

Je voudrais focaliser mon rapport sur les deux monographies présentées par le candidat pour le concours.

1. Dans la première monographie, intitulée *Le multiculturalisme et les limites de la tolérance*, M. Antonov définit sa position par la défense du multiculturalisme face à ses ennemis libéraux et contre la thèse de l'« indifférence bienveillante » de l'Etat libéral envers les identités culturelles de même que contre la tendance qu'ont les auteurs libéraux à considérer la problématique culturelle comme problématique privée qui, à ce titre, ne saurait être l'objet de politiques ou de droits spéciaux. L'opposition de principe entre multiculturalisme et libéralisme n'est pour autant que la première couche d'une polémique qui se déplace au sein même de la problématique ayant trait au traitement du pluralisme des cultures.

Lutchezar Antonov prend une position personnelle très claire à l'égard des sujets principaux de la monographie :

- 1) Quant aux accusations faites par des politiciens aussi bien que par des chercheurs que le multiculturalisme a échoué sous tous les aspects, Antonov défend la thèse qu'une telle affirmation est insoutenable car elle

pourrait avoir seulement une certaine validité par rapport aux politiques du multiculturalisme.

- 2) Antonov soutient sous plusieurs regards les positions de Kymlicka – le concept de *culture sociétale*, l'introduction de droits collectifs – mais il rejette le traitement différentiel par Kymlicka des minorités nationales et autochtones, d'une part, des immigrés, de l'autre.
- 3) Quant à la polémique entre Kymlicka et Kukathas ayant trait à la valeur libérale principale qui devrait guider le traitement des groupes culturels, Antonov se met aux côtés de Kymlicka en défendant la priorité de l'autonomie par rapport à la tolérance (« la tolérance n'est pas une alternative de la tolérance mais son supplément »).
- 4) Dans la troisième partie de la monographie Antonov reconstruit la polémique de Habermas avec le « multiculturalisme fort » de Taylor en prenant comme siennes les positions de Habermas. Ainsi l'auteur soutient la thèse que les droits collectifs ne sont justifiés que dans la mesure où « ils sont exercés en tant que libertés individuelles », c'est-à-dire tant qu'ils ne contredisent pas l'autonomie individuelle.

Un geste important de l'auteur de la monographie consiste à avoir introduit dans la discussion sur la tolérance et la reconnaissance deux philosophes bulgares – Dimitar Vatsov et Plamen Makariev – dont les positions sont reconstruites de manière précise mais la position d'Antonov à leur égard est exprimée de manière un peu trop délicate.

2. La monographie *Critique de la raison monologique* confirme l'impression laissée par la première monographie, notamment : une compétence professionnelle incontestable, une clarté intellectuelle et une légèreté stylistique avec lesquelles l'auteur reconstruit des débats académiques complexes.

L'enjeu de la deuxième monographie est centré sur le débat entre libéralisme et communautarisme et porte sur le dilemme : universalisme ou particularisme de la morale. La tradition libérale est reconstruite à travers les positions de Locke, Kant et Rawls. L'universalisme moral des penseurs libéraux est fondé sur l'affirmation de la possibilité de formuler des règles morales universelles

indépendamment et malgré les cadres normatifs socio-historiques concrets. La perspective communautariste, reconstruite à travers les positions de Sandel, Walzer, Taylor et MacIntyre, est fondée sur la thèse de la détermination historique et sociale de la morale, de la contextualité et du pluralisme des représentations de justice, du rôle de l'identité culturelle en tant que fondement nécessaire des jugements moraux. L'idée de l'auteur d'ajouter au débat entre libéralisme et communautarisme la perspective de la théorie communicationnelle de Habermas s'avère très prometteuse parce qu'elle procure une ouverture de l'horizon intellectuel et permet de dépasser une opposition qui semble de plus en plus et en même temps irréconciliable et dogmatique. La raison communicationnelle de Habermas répond de manière convaincante aux reproches d'anhistorisme dirigés contre la raison monologique des libéraux et elle permet aussi de transcender les contraintes normatives des contextes sociaux-culturels factuels sans qu'il soit nécessaire de s'en extirper. La raison communicationnelle est, comme le démontre l'auteur, une procédure intersubjective ouverte qui transforme mais ne détruit pas : c'est à travers elle que les individus deviennent capables de transformer la dimension normative de leurs cultures tout en préservant leur appartenance à ces cultures.

Remarques et questions :

Les conclusions des deux monographies sont la partie la moins réussie des ouvrages. Elles semblent systématiques mais en fait elles sont plutôt formelles et elles manquent de mentionner des moments importants de l'analyse. La position propre de l'auteur qui est bien présente dans ses analyses n'est pas bien articulée dans les conclusions.

Dans ses analyses de Habermas Antonov souligne que la théorie communicationnelle de Habermas manque de réserver une place à la réflexion sur l'identité personnelle qui est plutôt négligée. Cette affirmation demeure non fondée dans la mesure où même si pour Habermas la problématique de l'identité personnelle n'est de premier intérêt il consacre à cette problématique des textes importants comme par exemple « L'individuation par la socialisation. La théorie de la subjectivité de G. H. Mead ».

Contributions académiques de M. Lutchezar Antonov :

M. Lutchezar Antonov a déposé pour le concours un nombre impressionnant de publications : à part les deux monographies déjà mentionnées, il est l'auteur de deux chapitres de l'ouvrage collectif *Questions de culturologie* et de 21 articles. Les publications de M. Antonov impressionnent par l'envergure des intérêts de l'auteur qui embrassent des domaines de recherche variées comme le multiculturalisme, le libéralisme, le communautarisme, la philosophie morale, les théories de la rationalité, la théorie critique, le rôle critique de l'art, etc. M. Antonov a le mérite de contribuer au développement de ces domaines dans le cadre de l'espace académique bulgare. Les publications de l'auteur témoignent de sa compétence académique, de ses capacités analytiques et reconstructives, de sa position critique bien marquée dans ses analyses même si absente des conclusions de ses monographies, de la grande clarté et précision de son style.

Conclusion

Les qualités et les contributions académiques des publications de M. Antonov de même que mes impressions personnelles des activités professionnelles du candidat me permettent de recommander sans hésitation aux membres du jury scientifique de soutenir à l'unanimité la candidature de M. Lutcherzar Antonov pour son élection au poste de maître de conférence (HDR), Direction scientifique 3.1. Sociologie, anthropologie et sciences de la culture.

A Sofia, le 30 octobre 2019

Prof. Dr. Boyan Znepolski

(Université de Sofia St. Clément d'Ohrid », Département de sociologie)